

پژوهشی در تدوین سند جامع توسعه فرهنگ مهدویت و انتظار

رضا صالح زاده^۱

علی اسماعیلی^۲

چکیده

«سند چشم‌انداز جمهوری اسلامی ایران»، مهدویت و موعودگرایی را به گونه‌ای شایسته مورد توجه قرار نداده است که این کمبود را می‌توان با تدوین سند چشم‌انداز فرهنگی، مبتنی بر مهدویت جبران کرد. هدف از پژوهش حاضر، تدوین سند جامع توسعه فرهنگ مهدویت و انتظار است. جامعه آماری پژوهش را خبرگان، صاحب‌نظران و استادان حوزه مهدویت و انتظار در ایران تشکیل داده‌اند. برای گردآوری اطلاعات، با توجه به بخش‌های مختلف پژوهش، از چند پرسشنامه استفاده و برای تحلیل داده‌ها نیز از روش SWOT استفاده شده است. با توجه به نتایج، ۶۷ مؤلفه قوت، ۱۱۳ مؤلفه ضعف، ۹۹ وجه فرصت و ۷۲ مؤلفه تهدید شناسایی شدند. در ادامه ماتریس ارزیابی عوامل داخلی و خارجی محاسبه و جایگاه کشور در خانه محافظه‌کارانه (بازنگری و تغییر جهت) تعیین گردید. در نهایت، با توجه به جایگاه کشور، ده استراتژی کلان بر اساس فرصت‌های بیرونی و ضعف‌های داخلی تعریف شدند و برای هر استراتژی کلان نیز استراتژی‌ها و برنامه‌های عملیاتی تدوین شد.

واژگان کلیدی: مهدویت، انتظار، فرهنگ، فرهنگ مهدویت و انتظار، تدوین استراتژی.

r.salehzadeh@ase.ui.ac.ir

aleesmaili@gmail.com

۱. استادیار گروه مدیریت، دانشگاه اصفهان، اصفهان، ایران (نویسنده مسئول)

۲. استادیار گروه مدیریت، دانشگاه شهید اشرفی اصفهانی، اصفهان، ایران

مقدمه

از دیرباز، آرزوی بشر تشکیل جامعه‌ای بوده که بر معیارهای انسانی و معنوی مبتنی باشد؛ جهانی دور از ستمگر و ستم‌دیده و دور از ظلم بر انسان‌ها و سرنوشت آنان. در این زمینه از مهمترین آرمان‌ها و اهداف جمهوری اسلامی ایران رسیدن به جامعه عدل مهدوی است (تابلی و همکاران، ۱۳۹۰: ص ۸۳ و جعفرزاده شهرباکی، ۱۴۰۲: ص ۱۵۷). در چندین آیه از قرآن کریم تشکیل جامعه‌ای آرمانی با حاکمیت دین نوید داده شده است. اندیشه ظهور حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف، مهدویت، پیروزی نهایی حق بر باطل و استقرار همه جانبه و کامل ارزش‌های دینی و انسانی و تشکیل حکومت جهانی واحد؛ ریشه قرآنی دارد (نور: ۵۵؛ انبیاء: ۱۰۵؛ قصص: ۵ و آل عمران: ۸۳). مشاهده اوضاع کنونی جهان، گویای آن است که مسابقه تسلیحاتی، جنگ‌های سرد و گرم و استبداد صاحبان قدرت، جهانیان را خسته کرده است. گسترش فقر و بیکاری و محرومیت طبقه ضعیف که روزه روز بیش‌تر نیز می‌شود؛ وجدان انسان‌های بیدار را پریشان کرده است. با وجود این، مسلمانان هوشیار با اجتناب از ناامیدی و با خوش‌بینی به سرنوشت خود، در انتظار روز موعود هستند. «مهدویت» از موضوعاتی است که در سیاست‌گذاری‌های کلان مسلمانان شیعه جایگاهی ویژه و راهبردی دارد و از طرف دیگر، فاصله انداختن بین جوانان و اندیشه مهدویت از اولویت‌های جدی نظام سلطه می‌باشد (حسین‌زاده و همکاران، ۱۳۸۸: ص ۱۲۹). اوضاع تاسف‌بار حاکم بر بیش‌تر جوامع، توجه کشورها به مسائل اعتقادی و اخلاقی و به‌طور ویژه مباحث مهدویت را آشکارتر کرده است (خنیف و همکاران، ۱۳۸۹: ص ۹۱).

اصالت دادن به عقل ابزاری در رشد بی‌رویه فناوری‌ها از يك سو و غفلت از حقیقت وجودی انسان‌ها از سوی دیگر، باعث شده است که زندگی بسیاری از انسان‌ها با مفاهیم اومانیسم، لیبرالیسم، سکولاریسم و مدرنیسم گره بخورد (وحدتی‌نسب و عبدالهی، ۱۳۹۹: ص ۴۰). این موضوع نیز موجب بحران هویت برای بشر شده است؛ به‌گونه‌ای که اندیشمندان حقیقت‌گرا، بازگشت به مفاهیم معنوی و روی آوردن به آسمان را تنها راه نجات انسان امروزی می‌دانند. در چنین شرایطی، انتظار در شکل پویا، سازنده و منطقی آن پیام‌آور تجدید حیات معنوی انسان و نویددهنده بازگشت به خویشتن آسمانی است. این تجدید حیات معنوی انسان و مهندسی

فرهنگی بایستی در جهت حرکت به سمت جامعه‌ای باشد که به لحاظ تفکر، ساختار و استراتژی بیش‌ترین شباهت را با جامعه نبوی و علوی داشته و نمونه‌آیده‌آل جامعه منتظر به‌شمار رود. ایجاد چنین جامعه‌ای نیازمند نظامی است که هویت خود را در پیوند با اسلام پیدا می‌کند (پورسیدآقایی و همکاران، ۱۳۸۹: ص ۵).

باور مهدویت، به معنای اعتقاد به غلبه اسلام بر همه ادیان، ریشه‌کن شدن بدعت‌ها، تحقق یافتن حکومت عدل جهانی و توسعه عبودیت است و انتظار انسان‌های مومن برای ظهور حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف باید انتظار برای تحقق چنین اهدافی باشد؛ اما گاه منتظران از این آرمان‌ها غفلت کرده و به جای این که چشم انتظار ظهور امام مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف برای محقق شدن چنین آرمان‌هایی باشند، چشم به راه او برای ایجاد گشایش در زندگی دنیایی و مادی خود هستند و این همان غفلتی است که در مسیر حرکت‌آفرینی و پویایی اندیشه مهدویت می‌تواند ایجاد چالش نماید (آیتی، ۱۳۹۸: ص ۶۹). خلوص قلب و تمنای ظهور حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف و سعی و کوشش برای رسیدن به آن دو زمینه‌شناختی و قلبی نیاز دارد. حامیان مهدویت و منتظران واقعی، همواره تصویر ظهور را در برابر چشمان خود دارند و با تمام وجود آن را می‌جویند و در رفتارهای خود نیز با کسب دانش و شناخت بیش‌تر از امام مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف، این اعتقاد را نشان می‌دهند (حسین‌زاده و همکاران، ۱۳۸۸). با توجه به مطالب بیان شده یکی از الزامات جامعه اسلامی ایران تدوین «سند توسعه فرهنگ مهدویت» است. نگاه مبتنی بر این باور، ضمن ارائه چشم‌اندازی آرمانی، مطلوب و قابل حصول از باورها و ارزش‌های پیش‌روی جامعه، متضمن این نکته است که آینده‌ای مبتنی بر عدالت و حاکمیت توحید در سراسر دنیا در انتظار ماست. شناسایی ویژگی‌های نیروهای تراز حکومت مهدوی و اصول کلی تحقق چنین نیروهایی، باعث می‌شود مباحث تبلیغی، تربیتی و دیگر تلاش‌های فرهنگی-اجتماعی در جهت تحقق آن ویژگی‌ها و اصول تنظیم شود (هاشمی و همکاران، ۱۴۰۱: ص ۷). سند چشم‌انداز کشور جمهوری اسلامی ایران که تعیین‌کننده چشم‌انداز سیاسی، فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی می‌باشد؛ مهدویت و موعودگرایی را آن‌گونه که شایسته است، مورد توجه قرار نداده (کارگر، ۱۳۹۲: ص ۹۷) که این کمبود را می‌توان با تدوین سند چشم‌انداز فرهنگی مبتنی بر مهدویت رفع کرد.

مبانی نظری و پیشینه پژوهش

موعودباوری

باور به موعود (موعود باوری) است که در تمام ادیان توحیدی همچون یهود و مسیحیت ریشه دارد و در اسلام نیز روایات و آیات بسیاری دلالت بر آن دارند که در آخرالزمان جهان را مردی الهی مدیریت خواهد کرد که رویکرد اصلی در آن حکومت، از بین بردن ظلم و گسترش حق و عدالت است. روایات متعدد او را وارث زمین و منجی عالم خوانده است (محمدی و ذریه، ۱۴۰۰: ص ۴۶). این باور در اسلام تحت عنوان «اندیشه مهدویت» مطرح شده است و بعد از پیروزی انقلاب اسلامی ایران که بر اساس اندیشه‌های اسلام ناب محمدی شکل گرفت، حیاتی تازه در اندیشه مهدویت دمیده و زمینه برای گذار از «اندیشه مهدویت» به «دکترین مهدویت» فراهم شده است. دکترین نوعی از جهان‌بینی است که برنامه‌های سیاسی بر اساس آن پایه و بنیاد گرفته باشد (کارگر، ۱۳۸۴: ص ۹۷ و عیسی‌نیا، ۱۳۸۷: ص ۷۵). دکترین مهدویت تصویر روشن جامعه موعود و بیان مشخصه‌ها، برنامه‌ها، اهداف، راهبردها، سیاست‌ها و آموزه‌های متنوع و گسترش حقیقت و نابودی باطل است. این تصویر کاملاً واقع‌بینانه، در متون مذهبی ما پیشگویی شده است. جامعه پایان تاریخ، جامعه‌ای آرمانی و بزرگ‌ترین اتوپیای انسانی خواهد بود، بسیاری از اندیشمندان و فیلسوف‌های معروف، این جامعه را به تصویر کشیده و شهرهای آرمانی خود را برای مردم توضیح داده‌اند؛ اما آن آرمان‌شهرها هنوز صورت حقیقی به خود نگرفته‌اند و هیچ زمانی نیز صورت واقعی پیدا نخواهند کرد؛ چون تصور محض، صورت ذهنی و خیالی هستند؛ اما جامعه‌ای را که مسلمانان آرزومند هستند و به انتظار آن نشسته‌اند، بر اساس خوش‌خیالی نیست، بلکه بر وحی مبتنی است و بر وعده‌هایی تکیه می‌کند که هیچ‌وقت تخلف نکرده و نخواهد کرد (ابراهیمی، ۱۳۹۱).

مفهوم انتظار

«انتظار» در لغت، به معنای چشم به راه بودن، درنگ در کارها و به نوعی داشتن امید به آینده است و همچنین به حالت روانی فردی گفته می‌شود که از وضع موجود خسته است و برای ایجاد وضع بهتری تلاش و تکاپو می‌کند (ثقفی، ۱۳۸۳). در اصطلاح نیز انتظار عبارت است از امید به

آینده‌ای که در آن تبعیض، زشتی و ظلم نباشد و عدالت‌گستری بر جهان حاکم باشد و به عبارت دیگر، انتظار، یعنی چشم‌داشت همیشگی به این‌که وعده بزرگ خداوند محقق خواهد شد و روزی فرا می‌رسد که بشر در سایه عدالت کامل به رهبری حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف زندگی کند (حائری شیرازی، ۱۳۷۸). انتظار، اولین گام طرح کلی حرکت رهبران الهی است (ورمزیار و ورمزیار، ۱۴۰۱: ص ۵۷-۷۵). انتظار فرج به معنای چشم به راه بودن همراه با امید و ایجاد بستر مناسب برای پیروزی نهایی حق بر باطل و گسترش جهانی صلح به دست امام مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف می‌باشد (مطهری، ۱۳۷۳).

فرهنگ مهدویت و انتظار

از بااهمیت‌ترین تعالیم دین اسلام، تئوری کامل، جامع و نجات‌گرایانه دین، یعنی «فرهنگ مهدویت» است. این آموزه، آینه تمام‌نمای پیشگویی وحیانی دین اسلام و آینده‌ای درخشان، فراگیر، روشن و مطلوب امت‌ها است. ذکر این نکته ضروری است که فرهنگ مهدویت مجموعه‌ای از نگرش‌ها، باورها و نرم‌هایی است که درباره ظهور منجی موعود از نسل پیامبران شکل گرفته و ریشه‌های معرفتی آن از کتاب و سنت استخراج می‌شود. در این زمینه می‌توان بیان کرد که فرهنگ مهدویت در تاریخ بشر ریشه دارد. به عبارت دیگر، همه ادیان الهی، از همان ابتدا، منادی ظهور منجی موعود بوده‌اند (نصوری، ۱۴۰۰). از این رو، شناسایی راهکارهای موثر بر نهادینه‌سازی فرهنگ مهدویت از اهمیت بسیاری برخوردار است (جعفری‌هرندی، ۱۳۹۵: ص ۱۲۳). در فرجام تاریخ بشر، نظام جهانی مهدوی به وقوع خواهد پیوست که دارای ویژگی‌هایی الهی و انسانی نظیر خدامحوری، ایمان‌محوری، دین‌محوری و فرهنگ‌محوری است (الهی‌نژاد، ۱۳۹۹: ص ۷).

با توجه به مطالب بیان‌شده، مسئله مهدویت، از مسائلی است که در خط‌مشی مبارزه مسلمانان شیعه جایگاهی استراتژیک دارد و از طرف دیگر، دور کردن جوانان از مهدویت در صدر فهرست سیاه مخالفان قرار گرفته است (حسین‌زاده و همکاران، ۱۳۸۸). اهمیت موضوع مهدویت باعث شده تا در سال‌های گذشته تأسیس نهادها و تشکل‌های فرهنگی و تبلیغات دینی رواج پیدا کند که یکی از این نهادها به توسعه فرهنگ مهدویت و انتظار مربوط است. همه

نهادهای دستگاہ‌های مرتبط با مهدویت، بایستی با مشارکت، هم‌افزایی، همفکری و وحدت رویه در کنار یکدیگر به توسعه فرهنگ مهدویت در جامعه منتظر بپردازند؛ اما متأسفانه شاهد جزیره‌ای عمل کردن‌ها و برخی موازی‌کاری‌ها در این زمینه هستیم که باعث شده عمق تأثیر آن‌ها، در خلال سال‌های اخیر کم‌تر از دهه‌های قبل باشد (نصوری، ۱۴۰۰). شواهد نشان می‌دهند که علت موازی‌کاری نهادهای مهدوی، فقدان سند بالادستی و متولی خاص در این حوزه می‌باشد. بر این اساس، با تدوین «سند توسعه فرهنگ مهدویت و انتظار» می‌توان این کمبود را رفع نمود.

پیشینه پژوهش

کریمی (۱۴۰۲) در پژوهشی به تحلیل بیانات مقام معظم رهبری در زمینه مهدویت پرداخته است. مطابق با نتایج، تبلیغات و اهداف استکباری، به عنوان عوامل مداخله‌ای؛ اهمیت و ارزش موضوع انتظار، رابطه عاطفی، ملزومات انتظار حقیقی و الگوسازی موفق به عنوان عوامل علی؛ آماده‌سازی زمینه‌های ظهور و تشکیل حکومت مردمی ایران به عنوان عوامل زمینه‌ای؛ گفتمان‌سازی مهدوی به عنوان راهبرد و در نهایت رسیدن به تعالی فردی و اجتماعی به عنوان پیامدهای آن است.

سحرخوان (۱۳۹۹)، پژوهشی با عنوان «راهبردهای مقاومت در دوره انتظار از منظر قرآن کریم» انجام داده است. در راهبردهای «رفتاری و کنشی»، به نقش ایثار، صبر و پایداری، تقوا و امر به معروف و نهی از منکر در مقاومت در دوره انتظار اشاره می‌شود. در راهبردهای «گرایشی»، مسائلی مانند تکیه نکردن به ظالمان و امید به پیروزی و نقش اقتدار و توانمندی مطرح می‌شود و در راهبردهای «بینشی»، به مسائلی مانند اندیشه حکومت جهانی و زمینه‌سازی برای عدالت‌گستری، حاکمیت حق و دفاع از ستم‌دیدگان و مظلومان پرداخته می‌شود.

الهی‌نژاد (۱۳۹۹)، پژوهشی با عنوان «تحلیل مبانی فرهنگ اجتماعی دفاعی - امنیتی در عصر غیبت در پرتو اندیشه مهدویت» انجام داده است. نتایج نشان می‌دهد که جامعه مهدوی دارای شاخصه‌های متعالی است، نظیر دین فراگیر، ایمان فراگیر، آسایش فراگیر، رفاه فراگیر و همچنین مقاومت، دفاع و امنیت فراگیر.

ابروش، هاشم‌زاده کوشک قاضی (۱۳۹۹)، پژوهشی با عنوان «تبیین چارچوب سیاست‌گذاری فرهنگی در اندیشه مهدویت» انجام داده‌اند. در این پژوهش پس از تحلیل مضامین آموزه‌های مهدویت، مضامین «گسترش و شیوع عدالت»، «گسترش امنیت جهانی»، «تکامل عقل و اندیشه» و «جهانی شدن فرهنگ اسلامی» به عنوان «اهداف فرهنگی در اندیشه مهدویت» و مضامین «شبکه‌سازی»، «اجرا»، «نهادینه‌سازی ارزش‌ها»، «مشارکت در امور» و «عزت مدارانه» به عنوان مؤلفه‌های سیاست‌گذاری فرهنگی در اندیشه مهدویت شناسایی و تبیین شده‌اند.

قنبری نیک (۱۳۹۸)، پژوهشی با عنوان «ویژگی‌های اجتماعی جامعه منتظر از منظر آیت‌الله خامنه‌ای» انجام داده است. بر اساس یافته‌های تحقیق، شاخصه‌های اجتماعی جامعه منتظر از منظر ایشان دو وجه دارد: از یک سو، هر فرد مهدی‌باور، در زیست اجتماعی خود، باید دارای ویژگی‌هایی باشد، مانند مهرورزی و پرهیز از کینه‌توزی، مجاهدت، ایثار، صداقت و ایمان در عقیده و از سوی دیگر، افراد جامعه منتظر باید دارای شاخصه‌هایی اجتماعی باشند؛ همچون رعایت کرامت انسان‌ها و مساوات در برابر قانون، حاکم‌شدن امنیت اجتماعی و روانی، تربیت معنوی و اخلاقی افراد در خانواده و جامعه.

مهدوی و جعفرپور (۱۳۹۸)، پژوهشی با عنوان «تأثیر انقلاب اسلامی در احیای آموزه‌های مهدویت» انجام داده‌اند. نتایج نشان می‌دهند که انقلاب اسلامی در شناساندن اهداف متعالی به مردم، خودباوری و تصمیم به زمینه‌سازی ظهور، آماده‌سازی در حوزه فردی و اجتماعی برای نزدیک ساختن عصر ظهور منجی، امیدواری به انقلاب جهانی مهدوی، الگوسازی برای نسل منتظر و تبیین معنا و مفهوم صحیح و درست از انتظار ایفای نقش کرده است.

برزویی و جهانگیری فیض‌آبادی (۱۳۹۷)، پژوهشی با عنوان «ظرفیت‌شناسی رویکرد راهبردی و آینده‌نگارانه به آموزه مهدویت در بستر تمدن نوین اسلامی» انجام داده‌اند. نتایج نشان می‌دهند که بیش‌ترین ظرفیت تمدنی رویکرد راهبردی به ترتیب اولویت در نظام‌های «دانشی و فناوری»، «اجتماعی»، «سیاسی و حقوقی»، «معنوی و عبادی»، «تربیتی و اخلاقی»، «فرهنگی و هنری»، «ارتباطی» و «اقتصادی» در جهت حرکت به سمت تمدن جدید اسلامی بروز و ظهور خواهند داشت.

پوررستمی و رحمتی (۱۳۹۷)، در پژوهشی بر اساس مدل SWOT، چهار راهبرد مهم در نظام

انتظار ارائه کرده‌اند که عبارتند از: راهبرد «تقویت - هدایت» برای SO، راهبرد «رفع - هدایت» برای WO، راهبرد «تقویت - دفع» برای St و راهبرد «رفع - دفع» برای wt. یافته‌ها حکایت از آن دارند که بر اساس نگرش راهبردی SWot، مؤلفه‌های نظام انتظار در تطابق و همگونی معنادار با آموزه‌های روایی بوده و به سوی تحقق نصاب‌های ظهور به پیش می‌روند و با اتخاذ و کاربست بیش‌تر راهبردهای مذکور، میزان رشد زمینه‌سازی و تحقق نصاب‌ها در نظام انتظار افزون‌تر خواهد شد.

پورسیدآقایی و همکاران (۱۳۸۹)، پژوهشی با عنوان «راهبردهای فرهنگی مهدویت برای جامعه و دولت زمینه‌ساز بر اساس مدل SWot» انجام داده‌اند. در پژوهش مذکور، ابتدا مختصات فرهنگی جامعه مهدوی از دیدگاه آیات و روایات بیان و سپس قوت‌ها، ضعف‌ها، فرصت‌ها و تهدیدهای فرهنگی مهدویت شناسایی شده و با تجزیه و تحلیل محیط داخلی و خارجی، وضعیت فعلی فرهنگ مهدوی در سطح کشور تبیین گردیده‌اند. در ادامه راهبردهای کلان پیشنهادی فرهنگ مهدوی در چهار حوزه ارائه شده است. در نهایت تعداد شانزده راهبرد دارای رتبه بالاتر از میانگین، به عنوان راهبردهای برتر انتخاب گردیده‌اند. در جدول ۱ خلاصه پیشینه پژوهش نشان داده شده است:

جدول ۱. خلاصه پیشینه پژوهش

نویسنده	سال	نتایج کلیدی
کرمی	۱۴۰۲	مهدویت در اندیشه مقام معظم رهبری، می‌تواند در قالب عوامل مداخله‌ای، عوامل علی، عوامل زمینه‌ای، راهبردها و پیامدها دسته‌بندی گردد.
سحرخوان	۱۳۹۹	راهبردهای مقاومت در دوره انتظار از منظر قرآن کریم راهبردهای رفتاری و کنشی، راهبردهای گرایشی و راهبردهای بینشی را شامل می‌باشند.
الهی‌نژاد	۱۳۹۹	جامعه مهدوی دارای شاخصه‌های متعالی است، نظیر دین فراگیر، ایمان فراگیر، آسایش فراگیر، رفاه فراگیر و همچنین مقاومت، دفاع و امنیت فراگیر.

نویسنده	سال	نتایج کلیدی
ابروش و هاشم‌زاده کوشک قاضی	۱۳۹۹	چارچوب سیاست‌گذاری فرهنگی در اندیشه مهدویت، اهداف فرهنگی در اندیشه مهدویت و مؤلفه‌های سیاست‌گذاری فرهنگی در اندیشه مهدویت را شامل می‌باشند.
قنبری نیک	۱۳۹۸	شاخصه‌های اجتماعی جامعه منتظر از منظر آیت‌الله خامنه‌ای دو وجه دارد: از یک سو، هر فرد مهدی‌باور باید دارای ویژگی‌هایی باشد مانند مجاهدت، صداقت، ایمان در عقیده و از سوی دیگر، افراد جامعه منتظر نیز باید دارای شاخصه‌هایی اجتماعی باشند همچون تربیت معنوی و اخلاقی افراد در خانواده و جامعه.
مهدوی و جعفرپور	۱۳۹۸	انقلاب اسلامی در احیای آموزه‌های مهدوی تأثیر فراوانی داشته است؛ مانند شناساندن اهداف متعالی به مردم، خودباوری و تصمیم به زمینه‌سازی ظهور و امیدواری به انقلاب جهانی مهدوی.
برزویی و جهانگیری فیض‌آبادی	۱۳۹۷	بیش‌ترین ظرفیت تمدنی رویکرد آینده‌نگارانه به آموزه مهدویت به ترتیب اولویت در نظام‌های «دانشی و فناوری»، «اجتماعی»، «سیاسی و حقوقی»، «معنوی و عبادی»، «تربیتی و اخلاقی»، «فرهنگی و هنری»، «ارتباطی» و «اقتصادی» بروز و ظهور خواهند داشت.
پوررستمی و رحمتی	۱۳۹۷	چهار راهبرد مهم در نظام انتظار بر اساس مدل SWOT عبارتند از: راهبرد «تقویت - هدایت» برای SO، راهبرد «رفع - هدایت» برای WO، راهبرد «تقویت - دفع» برای ST و راهبرد «رفع - دفع» برای WT.
پورسیدآقایی و همکاران	۱۳۸۹	راهبردهای فرهنگی مهدویت برای جامعه و دولت زمینه‌ساز بر اساس مدل SWOT ۱۶ راهبرد برتر را شامل می‌باشند.

جمع‌بندی پیشینه پژوهش

بررسی پیشینه پژوهش نشان می‌دهد با این‌که پژوهش‌های بسیاری در حوزه مباحث

مهدویت در ایران انجام شده‌اند، پژوهشی در زمینه تدوین سند جامع توسعه فرهنگ مهدویت و انتظار انجام نشده است. در تنها مطالعه نزدیک به پژوهش حاضر پورسیدآقایی و همکاران (۱۳۸۹)، راهبردهای فرهنگی مهدویت برای جامعه و دولت زمینه‌ساز را بر اساس مدل SWOT شناسایی کرده‌اند. با وجود کار ارزشمندی که آن‌ها انجام داده‌اند، چندین تفاوت عمده بین پژوهش حاضر و پژوهش مذکور وجود دارد. مطابق مباحث مدیریت استراتژیک، روندهای نوظهور جهانی، فرصت‌ها و تهدیدهای جدیدی ایجاد می‌کنند. بنابراین، لازم است فرایند تدوین و اجرای استراتژی به صورت مرتب بازنگری و اصلاح شود؛ به همین دلیل یکی از وجوه قوت پژوهش حاضر تمرکز بر روندهای جدید و تدوین سند چشم‌انداز فرهنگ مهدویت و انتظار در سال ۱۴۰۲ است. تمایز دیگر پژوهش حاضر، جامعیت نتایج آن می‌باشد؛ به طوری که مؤلفه‌های قوت و ضعف و فرصت و تهدیدهای شناسایی شده، بسیار بیش‌تر از پژوهش مذکور می‌باشد. در نهایت به دلیل این‌که این پژوهش با همکاری بنیاد فرهنگی حضرت مهدی موعود عجل الله تعالی فرجه الشریف در تهران انجام گرفته، از ظرفیت نخبگان حوزه مهدویت در سراسر ایران استفاده شده است که این موضوع دقت نتایج را بیش‌تر می‌کند.

روش پژوهش

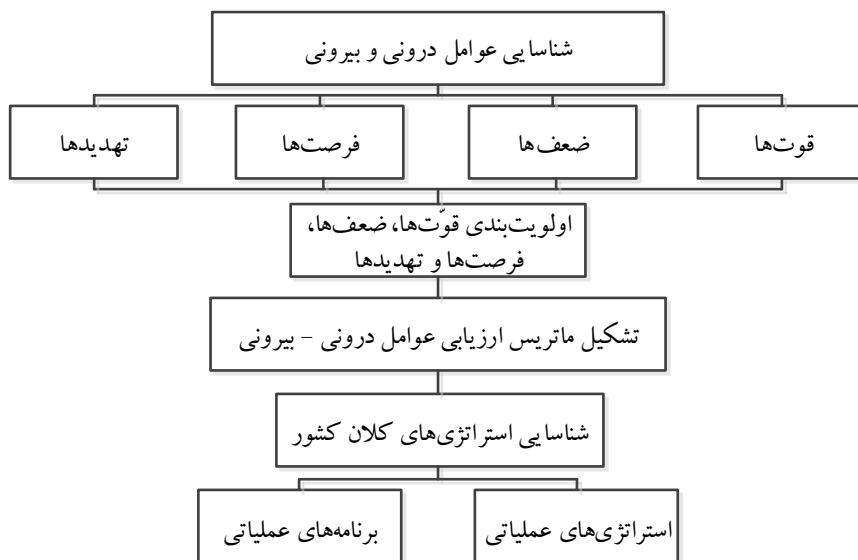
پژوهش حاضر به لحاظ هدف، کاربردی-توسعه‌ای و از نظر ماهیت، توصیفی-پیمایشی است. جامعه آماری این تحقیق، خبرگان، متخصصان و استادان حوزه مهدویت در ایران می‌باشند. برای نمونه‌برداری از روش نمونه‌گیری در دسترس و هدفمند استفاده شد. در مجموع ۵۳ نفر به عنوان نمونه آماری این پژوهش مورد استفاده قرار گرفتند که مدیران و کارشناسان مراکز ذیل را شامل می‌شوند:

بنیاد فرهنگی حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف در تهران، قم، اصفهان، خوزستان، خراسان رضوی، زنجان، گلستان، مرکزی، مازندران، بوشهر، کردستان، اردبیل، سمنان، آذربایجان شرقی و گیلان، دفتر نهاد مقام معظم رهبری در دانشگاه‌ها، حوزه علمیه برادران اصفهان، حوزه علمیه خواهران اصفهان، سازمان تبلیغات اسلامی اصفهان، اداره ارشاد شهرستان کرج، بنیاد شهید و امور ایثارگران لرستان، ستاد اقامه نماز، مجمع خیرین مسجدساز، حوزه علمیه طالبیه تبریز، مرکز

تخصصی مهدویت، پژوهشکده مهدویت و آینده‌پژوهی، کمیسیون فرهنگی مجلس، معاونت پارلمانی رئیس جمهور، و استادان دانشگاه شامل دانشگاه تهران، دانشگاه اصفهان، و دانشگاه شهید اشرفی اصفهانی. در شکل ۱ مراحل اجرایی تحقیق نشان داده شده است:

شکل ۱: مراحل اجرایی پژوهش

همان‌گونه که مشاهده می‌شود مراحل انجام کار شامل ۵ مرحله می‌باشد:

مرحله اول: شناسایی عوامل درونی و بیرونی (قوت‌ها، ضعف‌ها، فرصت‌ها و تهدیدهای توسعه فرهنگ مهدویت و انتظار)؛

مرحله دوم: اولویت‌بندی قوت‌ها، ضعف‌ها، فرصت‌ها و تهدیدها؛

مرحله سوم: تشکیل ماتریس ارزیابی عوامل درونی - بیرونی (IE) و مشخص کردن جایگاه کشور؛

مرحله چهارم: شناسایی استراتژی‌های کلان با توجه به جایگاه کشور؛

مرحله پنجم: مشخص کردن استراتژی‌ها و برنامه‌های عملیاتی برای هر یک از استراتژی‌های کلان.

برای جمع‌آوری اطلاعات مربوط به ادبیات پژوهش، از روش کتابخانه‌ای، نظیر استفاده از

آیات و روایات، کتاب‌ها، پایان‌نامه‌های تحصیلی و مقالات اینترنت و برای جمع‌آوری اطلاعات میدانی، با توجه به بخش‌های مختلف پژوهش از چندین پرسشنامه استفاده شده است:

الف) در بخش اول برای شناسایی عوامل درونی و بیرونی (مهم‌ترین موارد قوت، ضعف، فرصت‌ها و تهدیدها) از پرسشنامه باز استفاده شده است؛

ب) بعد از شناسایی مهم‌ترین مصادیق قوت، ضعف، فرصت‌ها و تهدیدها، پرسشنامه دوم در اختیار خبرگان این حوزه قرار گرفت تا عوامل امتیازدهی شوند و جایگاه کشور در نمودار عوامل درونی-بیرونی مشخص گردد؛

ج) بعد از مشخص شدن جایگاه کشور و با توجه به نتایج مراحل پیشین، پرسشنامه سوم به صورت باز طراحی شد تا برای استراتژی‌های کلان مشخص شده، استراتژی‌ها و برنامه‌های عملیاتی مناسب پیشنهاد گردد.

برای تحلیل داده‌ها از روش SWOT استفاده شد. نرم‌افزار مورد استفاده نیز نرم‌افزار اکسل بود.

یافته‌های پژوهش

شناسایی عوامل درونی و بیرونی (قوت‌ها، ضعف‌ها، فرصت‌ها و تهدیدها)

برای شناسایی عوامل درونی و بیرونی (مهم‌ترین موارد قوت، نقاط ضعف، فرصت‌ها و تهدیدها) از پرسشنامه باز استفاده شد. در این زمینه انجام مصاحبه با خبرگان مربوطه مهم‌ترین عوامل شناسایی مصاحبه گردید که شامل ۶۷ مورد قوت، ۱۱۳ مؤلفه ضعف، ۹۹ مورد فرصت و ۷۲ مؤلفه تهدید است. در جدول دو، تعدادی از موارد قوت، ضعف، فرصت‌ها و تهدیدها نشان داده شده‌اند (به دلیل محدودیت صفحه و برای جلوگیری از طولانی شدن متن همه موارد ذکر نشده‌اند):

جدول ۲. نمونه‌هایی از مؤلفه‌های قوت، ضعف، فرصت‌ها و تهدیدها

مؤلفه‌های قوت، ضعف، فرصت‌ها و تهدیدها	
قوت‌ها	پرداختن به موضوع مهدویت از بالاترین سطح نظام، یعنی مقام معظم رهبری

مؤلفه‌های قوت، ضعف، فرصت‌ها و تهدیدها	
	زنده نگه داشتن فرهنگ عاشورا و قیام حسینی در سطح جامعه
	وجود احادیث متواتر در منابع شیعه و سنی، در مورد مهدویت و انتظار
	پدیده انقلاب اسلامی در جهان، به عنوان زمینه‌ساز انقلاب جهانی حضرت مهدی <small>عجل الله تعالی فرجه الشریف</small>
	تکریم و بزرگداشت نام و یاد حضرت، از طریق برقراری مجالس بزرگداشت
	تاسیس مرکز تخصصی مهدویت در حوزه علمیه قم
ضعف‌ها	عدم تولید فیلم‌های مناسب مرتبط با موضوع مهدویت، به‌ویژه در حوزه کودک و نوجوان در کشور
	عدم تربیت کافی هنرمندان با نگرش معارف مهدوی
	عدم سیاست‌گذاری کلان در قوای سه‌گانه راجع به مهدویت
	مجهز نبودن به ابزار تبلیغاتی نو و زبان هنر در ترویج فرهنگ مهدویت و انتظار
	فقدان برنامه جامع، علمی و واقع‌بینانه برای گسترش فرهنگ مهدویت در کشور
	نداشتن موفقیت قابل توجه دستگاه‌های فرهنگی در حفظ و نگهداری سبک زندگی اسلامی در داخل کشور
	تجربه موفق ولایت فقیه به عنوان مدیریت الهی جامعه در مقابل دموکراسی‌های غیر الهی
فرصت‌ها	وجود هزاران جوان جهادی - هنرمند آماده برای فداکاری در راه اسلام و امام عصر <small>عجل الله تعالی فرجه الشریف</small> در جهان
	شکل‌گیری جبهه مقاومت در منطقه خاورمیانه و گسترش روزافزون آن
	عقیده به موعودگرایی در همه ادیان جهان و مکاتب بشری موجود
	فطری بودن نیاز به منجی در بشر
	تحقق اراده الهی برای فراهم کردن زمینه ظهور
تهدیدها	نارضایتی مردم از عملکرد برخی از دستگاه‌های اجرایی و احتمال ایجاد بدبینی نسبت به نظام اسلامی
	تلاش در جهت ناکارآمد نشان دادن نظام جمهوری اسلامی ایران، به عنوان زمینه‌ساز ظهور و تمدن اسلامی

مؤلفه‌های قوت، ضعف، فرصت‌ها و تهدیدها	
پخش برنامه‌های رسانه‌های معاند از طریق ماهواره و هدف قرار گرفتن بنیان خانواده	
وجود وهابیت و تبلیغ ضد مکتب اهل بیت	
فضای سایبر و استفاده گسترده غرب از فن‌آوری‌های نوظهور علیه جامعه شیعی	
تلاش برای جذب قشر جوان به تفکرات انحرافی پرجاذبه فرهنگ غربی در کشورهای اسلامی و منطقه	

در ادامه، عوامل شناسایی شده توسط خبرگان، در قالب پرسشنامه بسته امتیازدهی شدند (نمونه‌ای از پرسشنامه استفاده شده در جدول ۳ نشان داده شده است). بعد از توزیع و جمع‌آوری پرسشنامه‌ها، داده‌ها تحلیل شدند. در جدول ۴، خلاصه‌ای از محاسبات مربوط به ماتریس ارزیابی عوامل درونی نشان داده شده است.

جدول ۳. نمونه پرسشنامه برای امتیازدهی مؤلفه‌های قوت شناسایی شده

وضعیت موجود					قوت‌ها	اهمیت این عامل در جهت تحقق راهبردهای آینده				
میزان قوت						بی‌اهمیت	کم‌اهمیت	متوسط	مهم	بسیار مهم
+۱ (تاحدودی قوی)	+۲	+۳	+۴	+۵ (بسیار قوی)						
					عوامل قوت به دست آمده					

جدول ۴. ماتریس ارزیابی عوامل درونی

امتیاز نهایی	وضع موجود	میزان اهمیت نرمالایز	میزان اهمیت	عوامل درونی	
۰,۰۲۲	۳,۶۱۲	۰,۰۰۶۱	۴,۷۷۴	پرداختن به موضوع مهدویت، از	۵

امتیاز نهایی	وضع موجود	میزان اهمیت نرمالایز	میزان اهمیت	عوامل درونی	نقاط ضعف
				بالاترین سطح نظام، یعنی مقام معظم رهبری	
۰,۰۲۰	۳,۴۱۹	۰,۰۰۶	۴,۷۰۹	زنده نگه داشتن فرهنگ عاشورا و قیام حسینی در سطح جامعه	
۰,۰۱۹	۳,۴۱۹	۰,۰۰۵۷	۴,۴۸۳	وجود احادیث متواتر در منابع شیعه و سنی در مورد مهدویت و انتظار	
۰,۰۱۸	۳	۰,۰۰۶۲	۴,۸۰۶	پدیده انقلاب اسلامی در جهان، به عنوان زمینه ساز انقلاب جهانی حضرت مهدی <small>عجل الله تعالی فرجه الشریف</small>	
۰,۰۱۸	۳,۲۲۵	۰,۰۰۵	۴,۳۲۲	تکریم و بزرگداشت نام و یاد حضرت از طریق برقراری مجالس بزرگداشت	
۰,۰۲۳-	-۴,۳۲۲	۰,۰۰۵۵	۴,۲۹۰	عدم تربیت کافی هنرمندان با نگرش معارف مهدوی	
-۰,۰۲۳	-۴	۰,۰۰۵۷	۴,۴۵۱	عدم سیاست گذاری کلان در قوای سه گانه راجع به مهدویت	
-۰,۰۲۲	-۳,۹۳۵	۰,۰۰۵۶	۴,۳۸۷	مجهز نبودن به ابزار تبلیغاتی نو و زبان هنر در ترویج فرهنگ مهدویت و انتظار	
-۰,۰۲۲	-۳,۷۷۴	۰,۰۰۵۸	۴,۵۴۸	فقدان برنامه جامع، علمی و واقع بینانه برای گسترش فرهنگ مهدویت در کشور	
-۰,۰۲۱	-۳,۸۳۸	۰,۰۰۵۷	۴,۴۱۹	نداشتن موفقیت قابل توجه دستگاه های فرهنگی در حفظ و نگهداری سبک زندگی اسلامی در داخل	

امتیاز نهایی	وضع موجود	میزان اهمیت نرمالایز	میزان اهمیت	عوامل درونی
				کشور
-۱,۰۸۹	-۲۰۶,۶۴	۱	۷۷۳,۲۹	مجموع

در جدول ۵، خلاصه‌ای از محاسبات مربوط به ماتریس ارزیابی عوامل بیرونی نشان داده شده است.

جدول ۵. ماتریس ارزیابی عوامل بیرونی

امتیاز نهایی	وضع موجود	میزان اهمیت نرمالایز	میزان اهمیت	عوامل بیرونی	
۰,۰۲۵	۳,۹۶۷	۰,۰۰۶۴	۴,۷۴۱	تجربه موفق ولایت فقیه، به عنوان مدیریت الهی جامعه در مقابل دموکراسی‌های غیرالاهی	نقاط فرصت
۰,۰۲۳	۳,۸۳۸	۰,۰۰۶۱	۴,۵۸۰	وجود هزاران جوان جهادی - هنرمند آماده برای فداکاری در راه اسلام و امام عصر در جهان	
۰,۰۲۳	۳,۸۰۶	۰,۰۰۶۲	۴,۶۱۲	شکل‌گیری جبهه مقاومت در منطقه خاورمیانه و گسترش روزافزون آن	
۰,۰۲۳	۳,۸۳۸	۰,۰۰۶۱	۴,۵۴۸	عقیده به موعودگرایی در همه ادیان جهان و مکاتب بشری موجود	
۰,۰۲۳	۳,۸۳۸	۰,۰۰۶۱	۴,۵۱۶	فطری بودن نیاز به منجی در بشر	
-۰,۰۲۶	-۴,۱۶۱	۰,۰۰۶۲	۴,۶۴۵	نارضایتی مردم از عملکرد برخی از دستگاه‌های اجرایی و احتمال ایجاد	نقاط تهدید

امتیاز نهایی	وضع موجود	میزان اهمیت نرمالایز	میزان اهمیت	عوامل بیرونی
				بدبینی به نظام اسلامی
-۰,۰۲۵	-۴,۰۶۴	۰,۰۰۶۱	۴,۵۸۰	تلاش در جهت ناکارآمد نشان دادن نظام جمهوری اسلامی ایران، به عنوان زمینه ساز ظهور و تمدن اسلامی
-۰,۰۲۴	-۳,۹۳۵	۰,۰۰۶۳	۴,۶۷۷	پخش برنامه های رسانه های معاند از طریق ماهواره و هدف قرار گرفتن بنیان خانواده
-۰,۰۲۴	-۴,۰۶۴	۰,۰۰۰۶	۴,۴۸۳	وجود وهابیت و تبلیغ ضد مکتب اهل بیت
-۰,۰۲۴	-۳,۸۷۰	۰,۰۰۶۳	۴,۶۷۷	فضای سایبر و استفاده گسترده غرب از فن آوری های نوظهور علیه جامعه شیعی
۰,۳۸۹	۵۸,۱۶	۱	۷۳۹,۹۰	مجموع

ماتریس ارزیابی عوامل درونی - بیرونی (IE)

به منظور تحلیل همزمان عوامل درونی و بیرونی، از ماتریس ارزیابی عوامل درونی- بیرونی استفاده می‌شود. بدین منظور، بایستی نمرات حاصل از ماتریس‌های ارزیابی عوامل درونی و بیرونی را در ابعاد افقی و عمودی این ماتریس قرار داد تا جایگاه موجود مشخص و بر اساس آن استراتژی مناسب اتخاذ شود. در این ماتریس، امتیاز نهایی بر روی محور افقی از ۵- تا صفر، بیانگر ضعف داخلی و از صفر تا ۵+ نشان‌دهنده قوت می‌باشد. همچنین امتیاز نهایی بر روی محور عمودی از ۵- تا صفر نشان‌دهنده تهدید و از صفر تا ۵+ بیانگر فرصت است. چنانچه موقعیت کلی در خانه بالا، چپ قرار بگیرد، استراتژی محافظه‌کارانه (بازنگری و تغییر جهت)؛ اگر

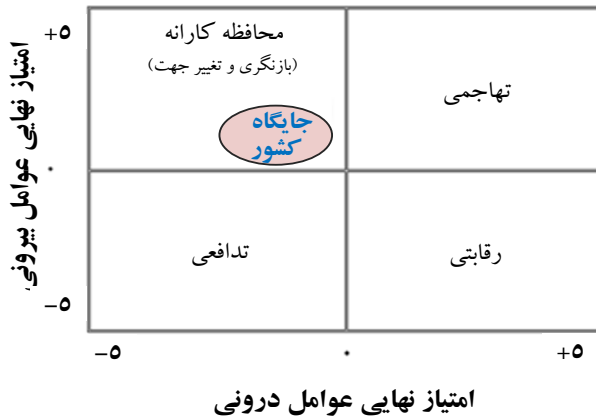
در خانه بالا، راست باشد استراتژی تهاجمی؛ چنانچه در خانه پایین، چپ باشد، استراتژی تدافعی؛ و دست آخر اگر در خانه پایین، راست باشد، استراتژی رقابتی توصیه می‌شود (اعرابی، ۱۳۹۳). با توجه به این توضیحات، امتیاز نهایی ارزیابی عوامل درونی (IFE) و ارزیابی عوامل بیرونی (EFE) محاسبه و در جدول ۶ ارائه شده است.

جدول ۶. امتیاز نهایی عوامل درونی و بیرونی

ماتریس ارزیابی	امتیاز نهایی
عوامل درونی	-۱/۰۸۹۴۸
عوامل بیرونی	+۰/۳۸۹۸۰۷

بر اساس امتیازهای محاسبه شده، طرح کلی ماتریس درونی- بیرونی، به صورت زیر تدوین گردید (شکل ۲). همان‌طور که قابل مشاهده است، جایگاه کشور، با توجه به امتیاز نهایی عوامل درونی و بیرونی، در خانه محافظه کارانه (بازنگری و تغییر جهت) قرار گرفته است.

شکل ۲. جایگاه کشور در نمودار عوامل درونی- بیرونی

شناسایی استراتژی‌های کلان با توجه به جایگاه کشور

با توجه به نتایج از ماتریس ارزیابی عوامل درونی- بیرونی و با کمک گرفتن از نظرات خبرگان مربوط، استراتژی‌های کلان به صورت زیر تدوین شدند (استراتژی‌های WO بر اساس فرصت

بیرونی - ضعف داخلی):

۱. تدوین سیاست‌های کلان مهدویت در مراکز قانون‌گذاری نظارت و اجرا؛
۲. تبیین سبک زندگی اسلامی مهدوی در بین آحاد جامعه؛
۳. ایجاد وحدت هماهنگی و انسجام میان فعالیت‌های حوزه و دانشگاه؛
۴. تبیین صحیح رابطه مهدویت و انقلاب اسلامی؛
۵. مهندسی افکار و اندیشه‌های مرتبط با نظریه‌های مهدوی در سطح جامعه؛
۶. توسعه فرهنگ مهدویت و انتظار در فضای رسانه‌های اجتماعی؛
۷. برنامه‌ریزی حمایت‌های مادی و معنوی لازم در جهت ترویج فرهنگ مهدویت و مقابله با افکار انحرافی؛
۸. تولید متون و محتوای جذاب و خردمندانه در جهت ترویج مهدویت و انتظار؛
۹. توانمندسازی بنیان خانواده در استفاده از همه ظرفیت‌های موجود؛
۱۰. تبیین ویژگی‌ها و شاخص‌های مهدویت و انتظار و جامعه منتظر.

نتیجه‌گیری

یکی از ضرورت‌های جامعه دینی ایران، تدوین سند چشم‌انداز فرهنگی بر اساس مهدویت است. این نوع نگاه، ضمن ارائه تصویری آرمانی، مطلوب و قابل‌دستیابی از باورها و ارزش‌های پیش‌روی جامعه، نشان‌دهنده این موضوع است که آینده‌ای مبتنی بر عدالت و حاکمیت توحید در سراسر جهان در انتظار انسان‌ها خواهد بود. سند چشم‌انداز جمهوری اسلامی ایران که تعیین‌کننده مواضع و مؤلفه‌های سیاسی، فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی می‌باشد؛ مهدویت و موعودگرایی را به گونه‌ای شایسته مورد توجه قرار نداده است که این نقص را می‌توان با تدوین سند چشم‌انداز فرهنگی مبتنی بر مهدویت رفع کرد. با توجه به اهمیت موضوع، هدف از پژوهش حاضر تدوین سند جامع توسعه فرهنگ مهدویت و انتظار بود. با توجه به نتایج، ۶۷ مؤلفه قوت، ۱۱۳ مؤلفه ضعف، ۹۹ موقعیت فرصت و ۷۲ عامل تهدید شناسایی شدند. همچنین مطابق ماتریس ارزیابی عوامل درونی و بیرونی جایگاه کشور در خانه محافظه‌کارانه (بازنگری و تغییر جهت) تعیین گردید. در نهایت با توجه به جایگاه کشور، ده استراتژی کلان بر اساس فرصت‌های بیرونی و ضعف‌های درونی تعریف گردید.

نتایج بیانگر این موضوع است که با وجود فرصت‌هایی که برای ترویج فرهنگ مهدویت و انتظار در دنیا وجود دارند، در داخل کشور به صورت شایسته و بایسته این موضوع مورد توجه قرار نگرفته است و ضعف‌هایی در این زمینه وجود دارند. به همین دلیل با کمک گرفتن از فرصت‌های بیرونی و تلاش در جهت کم کردن و برطرف کردن ضعف‌های داخلی می‌توان به توسعه فرهنگ مهدویت و انتظار در سراسر جهان پرداخت. در این زمینه با توجه به جایگاه محافظه‌کارانه کشور و استراتژی‌های کلان WO، استراتژی‌ها و برنامه‌های عملیاتی مورد نیاز در ادامه پیشنهاد شده‌اند (در مجموع ۸۴ استراتژی عملیاتی و ۲۵۲ برنامه عملیاتی پیشنهاد شده که به دلیل محدودیت صفحه و برای جلوگیری از طولانی شدن متن همه موارد ذکر نشده‌اند):

استراتژی کلان ۱. تدوین سیاست‌های کلان مهدویت در مرکز قانونگذاری، نظارت و اجرا	
برنامه‌های عملیاتی	استراتژی‌های عملیاتی
<ul style="list-style-type: none"> - پیشنهاد طرح ایجاد شورای عالی مهدویت و اخذ مجوز از هیئت امناء - تشکیل کارگروه تخصصی ایجاد شورای عالی مهدویت و فرهنگ انتظار در بنیاد - پیشنهاد مکتوب و مدون بنیاد مهدویت به شورای عالی انقلاب فرهنگی به منظور پیگیری اخذ مجوز شورای عالی انقلاب فرهنگی 	<p>استراتژی ۱. تشکیل شورای عالی مهدویت و انتظار متشکل از سران سه قوه مجریه، مقننه و قضاییه به منظور سیاست‌گذاری کلان واحد در حوزه مهدویت و انتظار</p>
<ul style="list-style-type: none"> - پیشنهاد معاونت به دستگاه فرهنگی - انعقاد تفاهم‌نامه همکاری مشترک بنیاد مهدویت و دستگاه‌های فرهنگی - توجیه دستگاه‌های فرهنگی با برگزاری جلسات با عالی‌ترین مقام دستگاه 	<p>استراتژی ۲. ایجاد معاونت مهدویت و انتظار در دستگاه‌های فرهنگی، به‌ویژه حوزه‌های علمیه، وزارت فرهنگ و ارشاد و سازمان تبلیغات اسلامی</p>
استراتژی کلان ۲. تبیین سبک زندگی اسلامی مهدوی در بین آحاد جامعه	
برنامه‌های عملیاتی	استراتژی‌های عملیاتی
<ul style="list-style-type: none"> - فرهنگ‌سازی سبک زندگی مهدوی از طریق 	<p>استراتژی ۱. برجسته کردن سیره ائمه</p>

رسانه‌ها، شبکه‌های اجتماعی، خانواده، مدارس، دانشگاه‌ها و مراکز فرهنگی - نهادینه کردن سبک زندگی مهدوی از طریق سیاست‌گذاری کلان فرهنگی	اظهار، به ویژه در بین کودکان و نسل جوان
- تدوین منشور سبک زندگی مهدوی با استفاده از بیانات امامین انقلاب اسلامی - حمایت مادی و معنوی از پایان‌نامه‌های ارشد و رساله‌های دکتری با موضوع سبک زندگی مهدوی مبتنی بر بیانات حضرت امام خمینی و مقام معظم رهبری	استراتژی ۲. بهره‌گیری از فرمایشات حکیمانه امامین انقلاب اسلامی در جهت ترویج فرهنگ مهدویت و انتظار
استراتژی کلان ۳. ایجاد وحدت، هماهنگی و انسجام میان فعالیت‌های حوزه و دانشگاه	
برنامه‌های عملیاتی	استراتژی‌های عملیاتی
- پیشنهاد تشکیل کارگروه تخصصی مهدویت به شورای عالی انقلاب فرهنگی - تدوین آیین‌نامه و شرح وظایف کارگروه تخصصی و اخذ مجوز از هیئت امنای بنیاد	استراتژی ۱. تشکیل کارگروه تخصصی مهدویت متشکل از نخبگان حوزه و دانشگاه
- مکاتبه با دانشگاه و مراکز آموزشی و پژوهشی برای همکاری‌های مشترک - تخصیص اعتبار طرح‌های پژوهشی در بودجه سنواتی مصوبه هیئت امنای	استراتژی ۲. اجرای طرح‌های پژوهشی مشترک بین حوزه و دانشگاه
استراتژی کلان ۴. تبیین صحیح رابطه مهدویت و انقلاب اسلامی	
برنامه‌های عملیاتی	استراتژی‌های عملیاتی
- تدوین محتوای مهدوی برگرفته از بیانات	استراتژی ۱. بهره‌گیری از بیانات حکیمانه

<p>امامین انقلاب اسلامی در جهت تبیین صحیح رابطه مهدویت و انقلاب اسلامی</p> <p>امامین انقلاب در قالب کتاب‌های درسی - انعقاد تفاهم‌نامه مابین بنیاد مهدویت و موسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی و دفتر حفظ و نشر آثار حضرت آیت‌الله خامنه‌ای</p>	
<p>ایجاد کارگروه تخصصی متشکل از بنیاد مهدویت و شورای عالی انقلاب فرهنگی به منظور تحقق بیانیه گام دوم</p> <p>فراهم کردن بسترهای لازم برای اجرایی شدن بیانیه گام دوم از طریق قانون‌گذاری در مجلس شورای اسلامی</p>	<p>استراتژی ۲. تحقق بیانیه گام دوم انقلاب اسلامی در راستای ظهور حضرت مهدی <small>عجل الله تعالی فرجه الشریف</small></p>
<p>استراتژی کلان ۵. مهندسی افکار و اندیشه‌های مرتبط با نظریه‌های مهدوی در سطح جامعه</p>	
<p>برنامه‌های عملیاتی</p>	<p>استراتژی‌های عملیاتی</p>
<p>رصد تخصصی فرق و مذاهب انحرافی و آگاهی بخشیدن عمومی به جامعه</p> <p>تربیت متخصصان آشنا به مباحث مهدویت و ابزارهای جدید تکنولوژی</p> <p>فراهم کردن بستر مناسب برای پاسخگویی سریع به شبهات ایجاد شده</p>	<p>استراتژی ۱. تشکیل کارگروه مهندسی افکار و اندیشه‌های مهدوی در بنیاد مهدویت و نهادهای مرتبط</p>
<p>مقابله با تحریف موضوعات مرتبط با مهدویت توسط هالیوود و سایر رسانه‌ها از طریق ساخت فیلم‌های با کیفیت و حرفه‌ای</p> <p>نقد درست و دقیق فیلم‌های هالیوودی توسط خبرگان آشنا به سینما و مباحث مهدویت.</p>	<p>استراتژی ۲. رصد هوشمندانه در مقابل استفاده گسترده غرب از فناوری‌های نوظهور علیه جامعه شیعی</p>
<p>استراتژی کلان ۶. توسعه فرهنگ مهدویت و انتظار در فضای رسانه‌های اجتماعی</p>	
<p>برنامه‌های عملیاتی</p>	<p>استراتژی‌های عملیاتی</p>
<p>تشکیل کمیته جوانان و فضای مجازی در</p>	<p>استراتژی ۱. استفاده از ظرفیت جمعیت</p>

دانشگاه‌ها و موسسات آموزش عالی - تشکیل کارگروه جوانان و فضای مجازی، زیر نظر وزارت ارشاد	جوان کشور در فضای مجازی
- طراحی سایت، کانال‌ها و پیج‌های مختلف به منظور توسعه فرهنگ مهدویت - تولید محتوای غنی و مخاطب‌پسند برای پخش در صدا و سیما و شبکه‌های اجتماعی - حمایت مادی و معنوی از تولیدکنندگان محتوای مهدوی در فضای مجازی	استراتژی ۲. آموزش عمومی معارف مهدوی با استفاده از شبکه‌های اجتماعی
استراتژی کلان ۷. برنامه ریزی حمایت‌های مادی و معنوی لازم، به منظور ترویج فرهنگ مهدویت و مقابله با افکار انحرافی	
برنامه‌های عملیاتی	استراتژی‌های عملیاتی
- پیشنهاد تخصیص بودجه از سوی بنیاد مهدویت به منظور ترویج فرهنگ مهدویت از سوی دولت و مقابله با افکار انحرافی	استراتژی ۱. تخصیص ردیف اختصاصی بودجه و تامین منابع اعتباری کافی به منظور ترویج فرهنگ مهدویت از سوی دولت و مقابله با افکار انحرافی
- پیشنهاد تخصیص بودجه از سوی بنیاد مهدویت توسط صدا و سیما جمهوری اسلامی ایران	استراتژی ۲. تهیه و تولید برنامه‌های مهدوی محور و تخصیص بودجه توسط صدا و سیما جمهوری اسلامی ایران
استراتژی کلان ۸. تولید متون و محتوای جذاب و خردمندانه در راستای ترویج مهدویت و انتظار	
برنامه‌های عملیاتی	استراتژی‌های عملیاتی
- نیازسنجی موضوعات اولویت‌دار حوزه مهدویت و انتظار توسط بنیاد مهدویت - اعلام موضوعات شناسایی شده در قالب پایان‌نامه‌ها و رساله‌ها به دانشگاه‌ها	استراتژی ۱. برنامه ریزی برای توسعه فرهنگ مهدویت پژوهی در قالب پایان‌نامه‌ها و رساله‌های مهدوی در تحصیلات تکمیلی دانشگاه‌ها، مراکز

آموزشی و حوزه‌های علمیه	- برگزاری جشنواره انتخاب پایان‌نامه و رساله‌های برتر در حوزه مهدویت و انتظار
استراتژی ۲. برنامه‌ریزی به منظور تدوین و چاپ کتاب‌های آموزشی مرتبط در مدارس و دانشگاه‌ها	- ارزیابی و بررسی کتاب‌های تدوین‌شده و ترسیم وضعیت موجود توسط بنیاد مهدویت - نیازسنجی آموزشی مدارس و دانشگاه‌ها در حوزه مهدویت
استراتژی کلان ۹. توانمندسازی بنیان خانواده در استفاده از همه ظرفیت‌های موجود	
استراتژی‌های عملیاتی	برنامه‌های عملیاتی
استراتژی ۱. برگزاری جلسات مذهبی خانگی، به ویژه در بین بانوان به منظور تکریم بنیان خانواده	- ساماندهی و هدایت جلسات مذهبی خانگی - تربیت سخنرانان متخصص به منظور برگزاری جلسات اثربخش مذهبی خانگی
استراتژی ۲. برنامه‌ریزی به منظور تشویق خانواده‌ها به استفاده از کتاب‌های کودکان و نوجوانان در حوزه مهدویت در قالب رمان و داستان	- برگزاری جشنواره‌های کتاب با موضوعات مهدوی برای کودکان و نوجوانان - آموزش والدین برای تشویق و ترغیب فرزندان به مطالعه آثار مهدوی از سوی مساجد، مدارس، صداوسیما و غیره
استراتژی کلان ۱۰. تبیین ویژگی‌ها و شاخص‌های مهدویت و انتظار و جامعه منتظر	
استراتژی‌های عملیاتی	برنامه‌های عملیاتی
استراتژی ۱. انجام پژوهش‌های علمی و روشمند با حضور نخبگان دانشگاهی و حوزوی به منظور تبیین و استخراج شاخص‌های مهدویت	- راه‌اندازی نشریات تخصصی با موضوعات مهدویت و انتظار - تدوین کتاب‌های تخصصی به منظور روشنگری و تعیین شاخص‌های جامعه منتظر

منابع

قرآن کریم.

۱. ابراهیمی، محمدعلی (۱۳۹۱). «ساختار حکومت جهانی حضرت ولی عصر عجل الله تعالی فرجه الشریف» (در روایات)، پرسمان، سال ۱۳۹۱.
۲. ابروش، رضا، و هاشم‌زاده کوشک قاضی، علی (بهار ۱۳۹۹). «تبیین چارچوب سیاست‌گذاری فرهنگی در اندیشه مهدویت»، اسلام و مطالعات اجتماعی، شماره ۴، پیاپی ۲۸.
۳. الهی‌نژاد، حسین (بهار ۱۳۹۹). «تحلیل مبانی فرهنگ اجتماعی دفاعی-امنیتی در عصر غیبت در پرتو اندیشه مهدویت»، مجله اسلام و مطالعات اجتماعی، سال ۷، شماره ۴.
۴. آیتی، نصرت‌الله (بهار ۱۳۹۸). «چالش غفلت از آرمان‌های مهدویت»، فصلنامه مشرق موعود، سال ۱۳، شماره ۴۹.
۵. برزویی، محمدرضا و جهانگیری فیض‌آبادی، احمد (بهار و تابستان ۱۳۹۷). «ظرفیت شناسی رویکرد راهبردی و آینده‌نگارانه به آموزه مهدویت در بستر تمدن نوین اسلامی»، اندیشه مدیریت راهبردی، سال ۱۲، شماره ۱۵، پیاپی ۲۳.
۶. پوررستمی، حامد، و رحمتی، محمدحسین (پاییز ۱۳۹۷). «تحلیل «نظام انتظار» با رویکرد استراتژیک (SWOT)»، مشرق موعود، سال ۱۲، شماره ۴۷.
۷. پورسیدآقایی، محسن، فهمیده قاسم‌زاده، محمد و عمرانی، مهدی (پاییز ۱۳۸۹). «راهبردهای فرهنگی مهدویت برای جامعه و دولت زمینه‌ساز، بر اساس مدل SWOT»، فصلنامه مشرق موعود، سال ۴، شماره ۱۵.
۸. تابی، حمید، سالاری‌راد، معصومه، صالحی، جواد، و غلامعلی‌پور، علی (پاییز ۱۳۹۰). «حکومت مهدوی در پرتو شاخص‌های جهانی‌سازی آن»، مشرق موعود، دوره ۵، شماره ۱۹.
۹. ثقفی، خدیجه (۱۳۸۳). «دایره‌المعارف انقلاب اسلامی»، تهران، انتشارات سوره مهر.
۱۰. جعفرزاده شهرباکی، فاطمه (خرداد ۱۴۰۲). «بازتاب مهدویت و فرهنگ انتظار در کتب درسی»، پیشرفت‌های نوین در روانشناسی، علوم تربیتی و آموزش و پرورش، شماره ۶.
۱۱. جعفری‌هرندی، رضا (بهار ۱۳۹۵). «تحلیل راهکارهای موثر بر نهادینه‌سازی فرهنگ مهدویت در برنامه درسی دوره متوسطه از دیدگاه دبیران شهر اصفهان»، فصلنامه مشرق موعود، سال ۱۰،

شماره ۳۷.

۱۲. حائری شیرازی، محی‌الدین (۱۳۷۸). «مقدمه‌ای برای علوم انسانی اسلامی و پیش‌نیاز مدیریت اسلامی»، مجله علوم اجتماعی و انسانی دانشگاه شیراز.
۱۳. حسین‌زاده، اکرم، تقی‌زاده، محمداحسان و همایی، رضا (زمستان ۱۳۸۸). «بررسی باور به مهدویت در میان جوانان پانزده تا ۲۹ ساله تهرانی»، فصلنامه مشرق موعود، سال ۳، شماره ۱۲.
۱۴. خنیفر، حسین، زروندی، جواد، زروندی، نفیسه (زمستان ۱۳۸۹). «جهانی شدن و فرهنگ مهدویت از دیدگاه آیات قرآن کریم و روایات اسلامی»، فصلنامه مشرق موعود، سال ۴، شماره ۱۶.
۱۵. سحرخوان، محمد (تابستان ۱۳۹۹). «راهبردهای مقاومت در دوره انتظار از منظر قرآن کریم»، مطالعات علوم قرآن، سال ۲، شماره ۲.
۱۶. عیسی‌نیا، رضا (زمستان ۱۳۸۷). «درآمدی بر دکترین‌های مرتبط با فلسفه مهدویت در جمهوری اسلامی»، مطالعات انقلاب اسلامی، سال ۴، شماره ۱۵.
۱۷. قنبری‌نیک، محسن. (زمستان ۱۳۹۸). «ویژگی‌های اجتماعی جامعه منتظر از منظر آیت‌الله خامنه‌ای»، فصلنامه انتظار موعود، سال ۱۹، شماره ۶۷.
۱۸. کارگر، رحیم (پاییز ۱۳۸۴). «فلسفه نظری تاریخ و دکترین مهدویت»، انتظار موعود، شماره ۱۷، ص ۹۷.
۱۹. _____ (بهار ۱۳۹۲). «مهدویت و جایگاه آن در چشم‌انداز فرهنگی جمهوری اسلامی ایران»، فصلنامه انتظار موعود، سال ۱۳، شماره ۴.
۲۰. کرمی، حمیدرضا (بهار ۱۴۰۲). «مهدویت در اندیشه مقام معظم رهبری»، فصلنامه مشرق موعود، شماره ۶۶.
۲۱. محمدی، شریفه و ذریه، محمدجواد (پاییز ۱۴۰۰). «موعودباوری به مثابه مبنایی جهان‌شمول در شکل‌گیری تمدن اسلامی (از منظر قرآن و کتب مقدس)»، مجله قرآن، فرهنگ و تمدن، سال ۲، شماره ۳.
۲۲. مهدوی، محمد و جعفرپور، صفیه (پاییز ۱۳۹۸). «تاثیر انقلاب اسلامی در احیای آموزه‌های مهدویت»، فصلنامه مطالعات معرفتی در دانشگاه اسلامی، سال ۲۳، شماره ۸۰.
۲۳. نصوری، محمدرضا (۱۴۰۰). علت موازی‌کاری نهادهای مهدوی فقدان سند بالادستی و متولی

خاص، مهرنیوز، ۸ آذر، شناسه خبر ۷۳۲۱۹.

۲۴. وحدتی‌نسب، حامد، و عبدالهی، عالیہ (آذر ۱۳۹۹). «نقد ترجمه و محتوای کتاب انسان خداگونه: تاریخ مختصر آینده»، پژوهشنامه انتقادی متون و برنامه های علوم انسانی، دوره ۲۰، شماره ۸۵.

۲۵. ورمزیار، مصطفی و ورمزیار، مرضیه (زمستان ۱۴۰۱). «آسیب شناسی پیوند نیروها در گام انتظار و راهکار اخلاقی آن»، مجله پژوهش های مهدوی، شماره ۴۳.

۲۶. هاشمی، سیدعلی؛ پوراسماعیل، رضا و نعیمی، علی اصغر (زمستان ۱۴۰۱). «اصول کلی تحقق نیروهای تراز حکومت مهدوی از منظر آیات و روایات»، پژوهش های مهدوی، شماره ۴۳.

